

Received: 27.01.2021
Accepted: 30.04.2021
Published: 30.12.2021

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2021, XXI, z. specjalny: s. 623-638
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0015.6210
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Tomasz Kałużny*
Nr ORCID: 0000-0003-0687-2144

SĄDOWNICTWO POLUBOWNE – NOWA JAKOŚĆ ROZSTRZYGANIA SPORÓW

ARBITRATION JUDICIARY – NEW QUALITY OF DISPUTE RESOLUTION

Streszczenie: Sądownictwo polubowne, często określane mianem arbitrażu, przedstawiane jest powszechnie w poglądach piśmiennictwa jako jedna z alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Zastrzeżenia względem nieprawidłowości sądowego wymiaru sprawiedliwości oraz uzasadnione oczekiwania w zakresie redukcji czasu i kosztów postępowania gwarantują stronom realny dostęp do sądu i ochronę praw przez sporządzenie zapisu na sąd polubowny. W ramach wzajemnych relacji sądownictwa polubownego względem alternatywnych metod rozwiązywania sporów należy podkreślić, że arbitraż stanowi realną alternatywę dla wymiaru sprawiedliwości sprawowanego przez sądownictwo państwowe. Warto również wskazać na możliwości i potrzebę rozstrzygnięcia sporów w ramach sądownictwa polubownego stanowiącego istotne uzupełnienie sądowego wymiaru sprawiedliwości. Odzwierciedlony w umowie arbitrażowej zgodny zamiar rozstrzygnięcia konfliktu oraz wyjątkowe możliwości partycypacji stron w prowadzonym postępowaniu arbitrażowym stanowią o nowej treści kultury i świadomości prawnej obywateli oraz kreowaniu nowoczesnych wzajemnych relacji stron szeroko rozumianych stosunków cywilnoprawnych. Zapis na sąd polubowny, realizacja postępowania arbitrażowego i rozstrzygnięcie sporu w ramach sądownictwa polubownego mogą i powinny stanowić nową jakość w zakresie wymierzania sprawiedliwości.

Słowa kluczowe: sądownictwo polubowne, arbitraż, mediacja, rozstrzygnięcie sporów, rozwiązywanie konfliktów, wymierzanie sprawiedliwości

Summary: Arbitration judiciary, often referred to as arbitration, is commonly presented in the literature as one of the alternative methods of dispute resolution. The objections to the irregularities of the judicial state system and legitimate expectations in terms of reducing the time and costs of the proceedings guarantee the parties real access to court and protection of their rights by drawing up an arbitration clause. As part of the mutual relations of arbitration with respect to alternative dispute resolution methods, it should be emphasized that arbitration is a real alternative to the state justice administered by the common courts. It is also worth pointing to the possibilities and the need for

* dr; Uniwersytet w Białymstoku. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: t.kaluzny@uwb.edu.pl

disputes resolution by arbitration constituting as an important addition to the course of justice made by courts. The consistent intention to resolve the conflict reflected in the arbitration agreement and the exceptional opportunities for the parties to participate in the arbitration proceedings constitute a new content of the culture and legal awareness of citizens and the creation of modern mutual relations between the parties of broadly understood civil law relations. An arbitration clause, the implementation of arbitration proceedings and the resolution of a dispute within the framework of arbitration may and should therefore constitute a new quality in the administration of justice.

Keywords: arbitration judiciary, arbitration, mediation, dispute resolution, conflict resolution, administration of justice

WPROWADZENIE

Sądownictwo polubowne, często określane mianem arbitrażu, przedstawiane jest powszechnie w poglądach piśmiennictwa jako jedna z alternatywnych metod rozwiązywania sporów, w skrócie określanych ADR¹. Pozasądowe metody rozwiązywania sporów postrzegane są słusznie i zasadnie jako alternatywa dla sądownictwa państwowego i odpowiednio wymiaru sprawiedliwości sprawowanego przez sądownictwo powszechne. Arbitraż klasyfikowany w szerokiej definicji ADR pozwala na odniesienie do podobieństw tej instytucji z innymi alternatywnymi metodami rozwiązywania sporów, natomiast w ujęciu wąskim uzasadnia ewentualne wyłączenie sądownictwa polubownego z zakresu alternatywnego rozwiązywania sporów.

W historycznym ujęciu stosowanie polubownych metod rozwiązywania sporów sięga czasów starożytnych i wiązało się z poszukiwaniem optymalnych metod rozwiązywania sporów zarówno w sprawach drobnych między jednostkami, jak też w poważnych konfliktach na arenie międzynarodowej. Pojęcia mediacja, koncyliacja czy arbitraż odnoszono zatem do podejmowanych prób rozwiązywania sporów w ramach dobrowolnych procedur prowadzonych z udziałem osób trzecich. Pomoc i wsparcie odpowiednio mediatorów, negocjatorów i arbitrów okazywały się nie do przecenienia w zakresie pokojowego rozwiązywania konfliktów powstających w powiązanych relacjach kształtujących stosunki międzyludzkie. Wzrost zainteresowania alternatywnymi metodami rozwiązywania sporów w czasach nowożytnych sięga lat 60. ubiegłego stulecia i związany był z diagnozowanymi nieprawidłowościami funkcjonowania sądownictwa amerykańskiego, a w okresie późniejszym również sądownictwa europejskiego. Przewlekłość postępowań sądowych, generowanie ogromnych kosztów sądowego rozstrzygnięcia sporów oraz nadmierny formalizm stosowanych procedur sądowych stały się bezpośrednią przyczyną poszukiwania rozwiązań spełniających oczekiwania stron i uczestników postępowań sądowych. Frustracja społeczna wynikająca ze zbyt wysokich kosztów prowadzenia postępowań sądowych oraz ze zbyt długotrwałego oczekiwania na rozstrzygnięcie sporu skutkowały przy tym faktycznym ograniczeniem obywatelom dostępu do sądowego wymiaru sprawiedliwości. Propozycje alternatywnych metod rozwiązywania sporów przewidywały realizację stosownych procedur i rozstrzygnięcie sporu przy ograniczeniu zarówno kosztów, jak i czasu trwania postępowania.

¹ Akronim ADR utworzony został od angielskiego wyrażenia *alternative dispute resolution*, co należy przetłumaczyć jako alternatywne metody rozwiązywania sporów, do których zalicza się między innymi arbitraż, mediacje, negocjacje i koncyliacje.

Z punktu widzenia interesów stron, obok redukcji czasu i kosztów postępowania, doniosłe znaczenie miała również proponowana zmiana optyki z propozycją rozwiązania konfliktu i eksponowaną możliwością wygranej obu stron oraz odpowiednio ograniczenia niezadowolenia stron z rozstrzygnięć sądowych, w których zawsze jedna strona wygrywa, a druga przegrywa sprawę. Koncepcja alternatywnych względem sądowych metod rozwiązywania sporów stała się więc odpowiedzią na uciążliwe wady systemu sądownictwa powszechnego².

Istotnym przy tym uzupełnieniem popularyzacji alternatywnych metod rozwiązywania sporów stała się na przestrzeni dziesiątków lat koncepcja umacniania społeczeństwa obywatelskiego, które zaczęło mieć wpływ na sprawy publiczne, partycypować w sprawach lokalnych i decydować o sprawach własnych. Odpowiedzialność za własne sprawy, poszukiwanie wzajemnego porozumienia z otoczeniem oraz realna możliwość wpływu na proponowane rozwiązania, w tym również w zakresie rozstrzygania sporów, stały się realnym motorem progresu i propagowania alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów. Zarówno więc dążenie określonych grup społecznych do realizacji postulatów społeczeństwa samoorganizującego się i samoregulującego, jak też przeobrażenia stosunków społecznych, gospodarczych i politycznych potęgowały rozwój alternatywnych metod rozwiązywania sporów³.

1. ARBITRAŻ JAKO ALTERNATYWNA METODA ROZWIĄZYWANIA SPORÓW

Stosowanie szeroko rozumianych metod ADR zapoczątkowane zostało w amerykańskim systemie prawnym i wiązało się z zaangażowaniem zarówno przedstawicieli nauki⁴, jak też adwokatów i doradców prawnych, którzy organizowali pierwsze ośrodki i instytucje rozwiązywania konfliktów, wdrażając w ten sposób stopniowo alternatywne metody rozwiązywania sporów. Modyfikację postępowań sądowych oraz akceptację alternatywnych metod rozstrzygania sporów zaproponowały również instytucje europejskie. W ramach działalności Rady Europy wypracowane zostały liczne rekomendacje Komitetu Ministrów Rady Europy oraz opracowania i raporty przygotowane między innymi w ramach prac Europejskiej Komisji na rzecz Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (CEPEJ)⁵. Natomiast na płaszczyźnie wspólnotowej, a później unijnej zaproponowano wiele instrumentów prawnych, które spowodowały istotne zwiększenie zainteresowania alternatywnymi metodami rozwiązywania sporów jako ułatwiającymi dostęp do wymiaru sprawiedliwości⁶. Należy przy tym nadmienić, iż

² E. Gmurzyńska, *Mediacja w Stanach Zjednoczonych. Rola prawników*, [w:] *Alternatywne formy rozwiązywania sporów. Przegląd zagadnień*, Warszawa 2003, s. 36.

³ R. Morek, *ADR w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2004, s. 7-8.

⁴ A. Korybski, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA*, Lublin 1993, s. 87, w zakresie inicjatywy prof. F. Sandera zorganizowania konferencji pod auspicjami American Bar Association w kwietniu 1976 r. i wygłoszenie jednego z pierwszych referatów dotyczących ADR.

⁵ Por. dokumenty dotyczące mediacji i innych alternatywnych metod rozwiązywania sporów opublikowane przez Europejską Komisję na rzecz Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (CEPEJ – *Commission européenne pour l'efficacité de la justice*), http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/mediation/default_en.asp [dostęp: 26.10.2015], w tym raport CEPEJ Report on „European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”, s. 146-153.

⁶ Por. Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law, publ. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52002DC0196> [dostęp: 26.10.2015] oraz przepisy Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE z dnia 21.05.2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach

w regulacjach unijnych wskazuje się na zalety alternatywnych metod rozwiązywania sporów mogące poprawić dostęp do wymiaru sprawiedliwości, ale też podkreśla się zastrzeżenia, iż w przypadku błędnego formułowania klauzul umownych dotyczących ADR i wadliwej praktyki stosowania polubownych metod rozwiązywania sporów faktycznie prawo do sądu może zostać ograniczone. Do takich sytuacji może dojść w szczególności w przypadku zawierania klauzul zobowiązujących do wyczerpania przed wystąpieniem na drogę postępowania sądowego alternatywnych metod i nadmiernego przeciągania procedur negocjacyjno-koncyliacyjnych, a nawet arbitrażowych. W związku z powyższym zaleca się monitorowanie prowadzenia postępowań pozasądowych, realizację czynności nadzorczo-kontrolnych, a nawet wprowadzanie w ustawodawstwach państw członkowskich Unii Europejskiej przepisów skutkujących zawieszeniem biegu terminu przedawnienia roszczeń w przypadku stosowania alternatywnych metod rozwiązywania sporów.

W celu podjęcia próby kwalifikacji arbitrażu do zakresu pojęciowego alternatywnych metod rozwiązywania sporów należy wskazać na stosowane w piśmiennictwie odniesienie do pojęcia alternatywy wewnętrznej i alternatywy zewnętrznej omawianych metod. Z pojęciem alternatywy wewnętrznej mamy do czynienia w odniesieniu do alternatywnych form względem tradycyjnego procesu sądowego i w tym pojęciu mieści się również postępowanie nieprocesowe czy też postępowania odrębne. Natomiast przez alternatywę zewnętrzną należy rozumieć wszelkie formy pozasądowe, które funkcjonują poza państwowym wymiarem sprawiedliwości⁷. Określenie arbitrażu w zakresie pojęciowym alternatywnych metod rozwiązywania sporów może więc odnosić się wyłącznie do alternatywy zewnętrznej z uwagi na usytuowanie sądownictwa polubownego poza państwowym wymiarem sprawiedliwości oraz faktyczne prowadzenia postępowania arbitrażowego i rozstrzygnięcia sporów poza sądownym wymiarem sprawiedliwości.

Charakter prawny alternatywnych metod rozwiązywania sporów przedstawiany jest w doktrynie jako przejaw postklasycznej teorii procesu cywilnego, odwołującego się do nowych konstrukcji opartych na porozumieniu, negocjacji, mediacji i arbitrażu⁸. Dotychczas dominująca klasyczna teoria procesu sądowego sprowadzała się do określania procesu w kategoriach instrumentu realizacji prawa materialnego, z odniesieniem do powszechnie akceptowanego prymatu prawa materialnego, w tym zasady legalizmu i prawdy obiektywnej⁹. Mimo aprobaty i stosowania w ramach rozstrzygnięcia spraw sądowych klasycznej koncepcji procesu należy jednak wskazać na zmieniające się współcześnie oddziaływanie prawa na rzeczywistość społeczną. Wspomniane zmiany stosunków ustrojowych, społecznych, gospodarczych i politycznych istotnie oddziałują na procesy kształtowania społeczeństwa obywatelskiego, które staje się coraz bardziej autonomiczne i poszukujące zgodnie z uzasadnionymi oczekiwaniami alternatywnych sposobów rozstrzygnięcia sporów. W ten sposób preferowane są nowe konstrukcje rozwiązywania konfliktów odpowiednio

cywilnych i handlowych, Dz.Urz.UE L z dnia 24.05.2008 r., nr 136, s. 3 i Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z dnia 21.05.2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygnięcia sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich), Dz.Urz.UE L z dnia 18.06.2013 r., nr 165, s. 63-79.

⁷ Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne (arbitraż)*, Warszawa 2007, s. 24-25.

⁸ L. Morawski, *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, PiP 1993, z. 1, s. 14.

⁹ Tamże, s. 14.

w modelu kontraktowym przez porozumienie stron, modelu mediacyjno-koncyliacyjnym przez rozwiązanie sporu przy udziale osoby trzeciej oraz modelu arbitrażowym, w którym rozwiązanie konfliktu następuje w drodze wiążącego rozstrzygnięcia sądu polubownego. W ramach alternatywnych metod rozwiązywania sporów odstępuje się zatem od bezwzględnego związania istniejącym systemem normatywnym, z koncentracją na procesie rozwiązywania konfliktów oraz pewnej swobodzie w działaniu stron postępowania i osób partycypujących w rozwiązywaniu sporu. Poszukiwanie i stosowanie nowych metod rozwiązywania i rozstrzygania sporów skutkuje więc pojmowaniem prawa jako mechanizmu tworzenia ram proceduralnych umożliwiających rozwiązywanie konfliktów w ramach wskazanych modeli, z odniesieniem do dyferencjacji wymiaru sprawiedliwości przez stopniowe odchodzenie od procesu sądowego jako uniwersalnej formy rozstrzygnięcia sporów¹⁰.

Arbitraż od początku ewolucji alternatywnych metod rozwiązywania sporów stanowił podstawową i pierwotną formę pozasądowego rozstrzygnięcia sporów, choć obecnie raczej przeważa tendencja do wyłączenia arbitrażu z ram ADR¹¹. Należy przy tym wskazać na rozbieżność terminologiczną między sformułowaniem „rozwiązywanie sporów” a „rozstrzygnięcie sporów”, jednak w przypadku dokonania zapisu na sąd polubowny mamy faktycznie do czynienia z powierzeniem osobie trzeciej podjęcia decyzji o sposobie rozwiązania sporu. Istotna różnica uzasadniająca wyłączenie arbitrażu z zakresu pojęciowego alternatywnych metod rozwiązywania sporów polega jednak na adjudykacyjnym charakterze arbitrażu. W przeciwieństwie do pozostałych form ADR arbitraż nie ma elementów koncyliacyjno-pojednawczych, a zasadniczo opiera się właśnie na modelu orzeczniczym (adjudykacyjnym). Istotą arbitrażu nie jest więc powierzeniem stronom rozwiązania sporu w ramach polubownych negocjacji czy mediacji, przeciwnie – rozstrzygnięcie sporu sprowadza się do podjęcia władczej decyzji przez skład orzeczniczy sądu polubownego, któremu powierzono przeprowadzenie postępowania i rozstrzygnięcie sporu zgodnie z zapisem na sąd polubowny. Mimo jednak odróżnienia modelu arbitrażowego rozstrzygnięcia sporów od modelu alternatywnego rozwiązywania sporów niewątpliwie w polskim systemie prawnym arbitraż może stanowić alternatywną względem sądownictwa państwowego metodę rozwiązywania i rozstrzygnięcia sporów¹².

Włączenie arbitrażu do zakresu pojęcia „alternatywne metody rozstrzygnięcia sporów” wymaga od stron umowy arbitrażowej zachowania precyzyjności terminologicznej i konsekwencji w zamiarze sporządzenia zapisu na sąd polubowny. W ramach formułowania klauzuli arbitrażowej należy zatem odróżnić zamiar poddania sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego od ewentualnego uzupełnienia zapisu o możliwość podjęcia uprzedniej inicjatywy na rzecz rozwiązania sporu w ramach alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Zgodnie z przepisem art. 1161 KPC precyzyjnie należy zatem określić obligatoryjną treść umowy arbitrażowej przez konieczne określenie zamiaru stron w zakresie rozstrzygnięcia sporu, czyli odpowiednio realizacji postępowania w ramach procedur arbitrażowych i finalnie rozstrzygnięcia sporu wyrokiem sądu polubownego. Wykładnia powołanej regulacji znalazła odzwierciedlenie w utrwalonych poglądach judykatury, wskazujących, iż umowa o poddanie sporu właściwości sądu polubownego, w której funkcja rozstrzygnięcia sporu przez

¹⁰ Tamże, s. 24.

¹¹ Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 31.

¹² Tamże, s. 31.

sąd polubowny miałaby na celu jedynie zawarcie ugody¹³ lub miała polegać wyłącznie na prowadzeniu mediacji w celu zawarcia przez strony ugody, nie jest zapisem na sąd polubowny¹⁴. Podzielając zatem przytoczone poglądy, należy konsekwentnie w ramach odniesienia do istoty umowy o arbitraż, w tym w szczególności przy określaniu przedmiotu postępowania arbitrażowego, odróżnić sprecyzowane w powołanym przepisie art. 1162 § 1 KPC poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego od wszelkich inicjatyw mających na celu rozwiązanie powstałego między stronami konfliktu w ramach alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Wskazać przy tym należy, iż poglądy judykatury ewoluują w kierunku akceptacji możliwości uprzedniego podjęcia próby alternatywnego rozwiązania sporu bez wpływu na następcze prowadzenie postępowania arbitrażowego i rozstrzygnięcie sporu przed sądem polubownym. Przykładowo można wskazać na wyrażony w orzecznictwie pogląd, iż obowiązek wyczerpania drogi negocjacji przed wystąpieniem do sądu polubownego nie jest postanowieniem, które może stanowić o nieważności zapisu na sąd polubowny i stąd zarzut nieważności zapisu z uwagi na jego niewykonalność w związku z zastrzeżeniem uprzedniego przeprowadzenia negocjacji czy mediacji nie może zatem być uznany za zasadny¹⁵.

W ramach wzajemnych relacji sądownictwa polubownego względem alternatywnych metod rozwiązywania sporów należy zatem podkreślić dominujący w doktrynie pogląd, iż bez względu na sporadycznie kwestionowaną możliwość zaliczenia arbitrażu do szeroko rozumianych metod ADR z uwagi na adjudykacyjny charakter arbitrażu, niewątpliwie w odniesieniu do obowiązujących regulacji jak też praktyki stosowania instytucji arbitrażu sądownictwo polubowne stanowi realną alternatywę dla wymiaru sprawiedliwości sprawowanego przez sądownictwo państwowe. Na marginesie warto przy tym nadmienić, iż alternatywne metody rozwiązywania sporów czy też alternatywny sposób rozstrzygnięcia sporu w ramach postępowania arbitrażowego nie należy kojarzyć z alternatywą gorszą, ewentualnie mniej skuteczną. Przeciwnie – coraz częściej eksponowane są zalety i korzyści wynikające ze stosowania polubownych metod rozwiązywania i rozstrzygnięcia sporów, przy uwzględnieniu dobrodziejstwa zaangażowania i partycypacji stron w poszukiwaniu optymalnych sposobów wygaszania konfliktów, również w trosce o kształtowanie wyższej kultury prawnej¹⁶. Alternatywne metody rozwiązywania i rozstrzygnięcia sporów stanowią zatem podstawę nowoczesnego pojmowania sprawiedliwego procedowania i wyrokowania w sprawach sądowych¹⁷. Zastrzeżenia względem nieprawidłowości sądowego wymiaru sprawiedliwości oraz uzasadnione oczekiwania w zakresie redukcji czasu i kosztów postępowania gwarantują stronom realny dostęp do sądu i ochronę praw przez sporządzenie zapisu na sąd polubowny w celu realizacji sprawnego i sprawiedliwego postępowania arbitrażowego uwieńczonego akceptowanym przez strony rozstrzygnięciem sądu polubownego.

¹³ Por. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 11.07.2001 r., V CKN 379/00, Legalis.

¹⁴ Por. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 11.10.2001 r., IV CKN 139/01, Legalis.

¹⁵ Por. uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 8.05.2015 r., I ACa 255/15, LEX nr 1733701.

¹⁶ A. Wąsowska, *Mediacja z korzyścią dla przedsiębiorców, prawników i społeczeństwa obywatelskiego*, „Prawo Europejskie w Praktyce” 2015, nr 11, s. 87 i n.

¹⁷ Ł. Błaszczak, *Alternatywne formy rozwiązywania sporów – analiza zjawiska na tle prawa polskiego*, [w:] Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr postępowania cywilnego w Zakopanem (7-9.10. 2005 r.), red. I. Ratusińska, Kraków 2006, s. 331-332.

2. WZAJEMNE RELACJE SĄDOWNICTWA POLUBOWNEGO I SĄDOWNICTWA PAŃSTWOWEGO

Sądownictwo polubowne przedstawiane jest w piśmiennictwie jako prywatna metoda rozstrzygania sporów, która może być wybrana przez strony jako alternatywa wobec postępowania przed sądami państwowymi¹⁸. Propagowanie i promowanie rozstrzygania sporów w ramach sądownictwa polubownego oraz rozwój arbitrażu jako instytucji nowoczesnego rozstrzygania konfliktów uzależnione jest faktycznie od wzajemnych relacji z sądownictwem państwowym, które to relacje mogą z kolei mieć decydujące znaczenie w kształtowaniu świadomości podmiotów obrotu prawnego, uczestniczących w postępowaniach arbitrażowych i postępowaniach sądowych. Wzajemne relacje sądownictwa polubownego względem sądownictwa państwowego określone zostają zarówno zapisem na sąd polubowny, ramami prowadzonego postępowania arbitrażowego i rozstrzygnięciem sporu przez sąd polubowny, jak też wynikają z prowadzenia postępowania postarbitrażowego w ramach sprawowanej nad sądownictwem polubownym kontroli sądownictwa powszechnego.

Sądownictwu polubownemu podobnie jak sądowemu wymiarowi sprawiedliwości, sprawowanemu przez sądy powszechne, przypisywany jest adjudykacyjny charakter sprowadzający się do rozstrzygania sporu orzeczeniem stanowiącym decyzję orzeczniczą sądu polubownego, któremu powierzono przeprowadzenie postępowania i rozstrzygnięcie sporu zgodnie z zapisem na sąd polubowny. Wskazana cecha wspólna sądownictwa polubownego i sądownictwa państwowego przesądza zatem o alternatywnej możliwości prowadzenia postępowań arbitrażowych i postępowań sądowych w celu rozstrzygnięcia wewnętrznego sporu zaistniałego między stronami decyzją zewnętrznego względem stron organu sądowego. Podkreślić przy tym należy, iż charakter rozstrzygnięcia odpowiednio wyrokiem sądu polubownego lub wyrokiem sądu powszechnego pozostaje jednak zdecydowanie różny przy uwzględnieniu prywatnego sposobu rozstrzygania przez sąd polubowny i władczego w ramach sprawowania wymiaru sprawiedliwości rozstrzygania przez sąd państwowy. Wyrok sądu polubownego w swej istocie stanowi realizację określonego w umowie arbitrażowej autonomicznego wyboru sądownictwa polubownego i poddania sporu pod rozstrzygnięcie obdarzonych zaufaniem stron arbitrów. Orzeczenie sądu państwowego pozostaje natomiast władczym rozstrzygnięciem sądowego wymiaru sprawiedliwości realizowanego w ramach obligatoryjnego udziału stron w postępowaniu, bez jakiegokolwiek wpływu na skład sądu i zasady prowadzenia postępowania sądowego. Wyrok sądu polubownego może i powinien zatem podlegać dobrowolnemu wykonaniu, bowiem co do zasady rozstrzygnięcie sądu jest ostateczne i nie przysługuje od niego żaden środek odwoławczy, poza możliwością złożenia skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego. Obowiązujące regulacje przyznają nadto wyrokowi sądu polubownego moc prawną równą wyrokowi sądu państwowego, przy czym pod warunkiem uznania wyroku sądu polubownego lub stwierdzeniu jego wykonalności przez sąd państwowy.

Poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądowi polubownemu bądź sądowi powszechnemu pozostaje w gestii uczestników szeroko rozumianego obrotu prawnego i przejawia się

¹⁸ L. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 1.

swobodą skorzystania z możliwości sporządzenia zapisu na sąd polubowny. Zawarcie umowy arbitrażowej przesądza zatem o zamiarze stron wyłączenia jurysdykcji sądu państwowego i skorzystania z alternatywy poddania sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego. Dokonując zapisu na sąd polubowny, strony mogą dokonać wskazania sądu polubownego i odpowiednio przesądzić o poddaniu sporu pod rozstrzygnięcie sądowi polubownemu *ad hoc*, powołanemu przez strony do rozstrzygnięcia jednej konkretnej sprawy, bądź skierować wszystkie spory wynikające z danego stosunku prawnego pod rozstrzygnięcie wskazanego w umowie arbitrażowej stałego sądu polubownego. Możliwe przy tym pozostaje pośrednie rozwiązanie przez skorzystanie z arbitrażu administrowanego, czyli poddania sporu pod rozstrzygnięcie sądowi polubownemu *ad hoc*, który w ramach prowadzenia postępowania arbitrażowego korzysta z zaplecza administracyjnego stałego sądu polubownego. Zarówno sądy polubowne *ad hoc*, jak też stałe sądy polubowne najczęściej wskazywane przez strony dokonujące zapisu na sąd polubowny realizują wszelkie czynności w ramach postępowania arbitrażowego poza sądowym wymiarem sprawiedliwości. Autonomia sądownictwa polubownego względem sądownictwa państwowego gwarantuje zatem prowadzenie postępowania arbitrażowego i rozstrzygnięcie sporu poza jurysdykcją sądownictwa państwowego zgodnie z wolą stron określoną zapisem na sąd polubowny.

Wyrazem odrębności sądownictwa polubownego względem sądownictwa państwowego pozostaje usytuowanie arbitrażu poza konstytucyjnie zdefiniowanym wymiarem sprawiedliwości, z określeniem arbitrażu pozasądowym organem ochrony prawnej. W ramach rozstrzygania spraw dotyczących sporów objętych umową o arbitraż zasadniczo zachodzi niedopuszczalność drogi sądowej przed sądami powszechnymi, choć zgodnie z obowiązującymi przepisami zapis na sąd polubowny nie stanowi bezwzględnej negatywnej przesłanki procesowej. Mimo więc zawarcia umowy arbitrażowej każda ze stron tej umowy może wystąpić do sądu powszechnego o rozstrzygnięcie sporu objętego zapisem na sąd polubowny i dopiero podniesienie zarzutu właściwości sądu polubownego skutkuje odrzuceniem pozwu, z wykluczeniem kontynuacji postępowania przed sądem państwowym. Prowadzenia postępowania przed sądem państwowym w odniesieniu do sporu objętego zapisem na sąd polubowny nie można zatem wykluczyć, choć w praktyce taka sytuacja będzie występowała stosunkowo rzadko. Podkreślić przy tym należy, iż prowadzenie postępowania sądowego w sprawie dotyczącej sporu objętego zapisem może być kontynuowane wyłącznie w razie zaniechania podniesienia przez pozwanego stosownego zarzutu właściwości sądu polubownego. Zasadniczo więc sporządzenie zapisu na sąd polubowny skutkuje wyłączeniem możliwości procedowania przed sądem państwowym wobec wszczęcia postępowania przed sądem polubownym lub wyłączenia prowadzenia postępowania przed sądem państwowym przez wniesienie przez pozwanego zarzutu istnienia zapisu na sąd polubowny.

W odniesieniu do odrębności sądownictwa polubownego względem sądownictwa państwowego oraz wykluczenia możliwości prowadzenia postępowania przed sądem powszechnym w sprawie dotyczącej sporu objętego zapisem na sąd polubowny należy wskazać na określoną obowiązującymi przepisami możliwość orzekania przez sąd polubowny o swojej właściwości, przy uwzględnieniu autonomicznego charakteru umowy arbitrażowej względem kontraktu głównego. W ramach orzekania o swej właściwości sądowi polubownemu przysługuje prawo do rozstrzygania o istnieniu, ważności albo skuteczności zapisu na sąd

polubowny, przy czym rozstrzygnięcie sądu polubownego w tym zakresie podlega kontroli sądu państwowego, który ostatecznie rozstrzyga kwestię właściwości sądu polubownego. Należy przy tym dodać, iż zasadnie w piśmiennictwie wskazuje się na pozytywny skutek zasady „kompetencji do kompetencji” w zakresie możliwości orzekania przez sąd polubowny o swej jurysdykcji oraz negatywny skutek w postaci powstrzymania się przez sąd powszechny od rozstrzygania kwestii właściwości sądu polubownego do czasu wypowiedzenia się przez ten sąd o swojej jurysdykcji¹⁹. Zagadnienie kompetencji do rozstrzygnięcia sporu powszechnie akceptowane jest zarówno w arbitrażu międzynarodowym, jak też krajowym i ma istotne praktyczne znaczenie przy rozstrzyganiu sporów w obrocie gospodarczym²⁰.

Wyraźne rozdzielnie kompetencji sądownictwa polubownego względem sądownictwa państwowego oraz wzmocnienie pozycji sądów arbitrażowych wynika również z wyłączenia ingerencji sądów państwowych w realizację czynności w ramach postępowania arbitrażowego. Zasadniczo postępowanie arbitrażowe prowadzone jest przed sądem polubownym samodzielnie i niezależnie od sądownictwa państwowego na zasadach określonych przez strony postępowania, bądź ustalonych przez skład orzekający sądu polubownego. W toku postępowania przed sądem polubownym nie przewiduje się, poza sytuacjami precyzyjnie wskazanymi w regulacjach procesowych, żadnych czynności realizowanych przed sądem państwowym z inicjatywy stron postępowania arbitrażowego w celu weryfikacji prawidłowości bieżącego procedowania przed sądem polubownym. Strony postępowania arbitrażowego nie mogą na przykład zwrócić się do sądu państwowego o wstrzymanie toku czynności realizowanych przed sądem polubownym ani oczekiwać od sądu państwowego nakazania stronie postępowania arbitrażowego udziału w postępowaniu, czy też wykonania określonych czynności nadzorczych lub kontrolnych. Ingerencja sądu państwowego w postępowanie przed sądem polubownym określona została precyzyjnie w obowiązujących przepisach wyłącznie do przypadków wskazanych w ustawie. Wyrazem dopuszczalnej ingerencji może być zatem określona w obowiązujących przepisach sytuacja przewidująca konieczność podjęcia czynności przez sąd państwowy na przykład w sytuacji wystąpienia z wnioskiem przez stronę postępowania arbitrażowego wobec braku uzgodnienia arbitra mającego samodzielnie prowadzić postępowanie arbitrażowe (art. 1171 § 1 pkt 2 KPC), braku powołania arbitra przewodniczącego wyznaczanego przez osobę trzecią (art. 1172 KPC) lub w celu odwołania arbitra w związku z zaniechaniem wykonywania czynności (art. 1177 § 2 KPC). Podobnie wprost z obowiązującego przepisu art. 1180 § 3 KPC wynika wskazana wyżej możliwość kontroli sądu państwowego w odniesieniu do rozstrzygnięcia sądu polubownego względem swej właściwości, przy czym należy podkreślić, iż w odniesieniu do rozstrzygnięcia sądu państwowego przewidziana została nadto możliwość wniesienia zażalenia. Zgodnie jednak z treścią art. 1159 § 2 KPC możliwość wniesienia środka odwoławczego na rozstrzygnięcie sądu państwowego ingerującego w postępowanie arbitrażowe przewidziana została również wyjątkowo, tylko w przypadkach wskazanych w ustawie, przy uwzględnieniu zasadnego ograniczenia ryzyka celowego przedłużania postępowania przez stronę kwestionującą realizację czynności w toku postępowania arbitrażowego.

¹⁹ A. Jakubecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. V, Warszawa 2013, s. 229.

²⁰ T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy*, Warszawa 2008, s. 228 i n.

Określona w obowiązujących regulacjach ingerencja sądu państwowego w czynności realizowane w postępowaniu arbitrażowym niezależnie od wykonywania czynności kontrolnych może okazać się wyrazem pomocnej współpracy realizowanej z inicjatywy sądu polubownego. Sytuacja taka przewidziana została w przepisie art. 1192 KPC, zgodnie z którym sąd polubowny może zwrócić się o przeprowadzenie dowodu lub wykonanie innej czynności, której sąd polubowny nie może wykonać, do sądu rejonowego, w którego okręgu dowód lub czynność powinna być przeprowadzona. Należy przy tym dodać, iż w takim przypadku przewidziana została wyjątkowa możliwość wzięcia udziału w postępowaniu przed sądem państwowym przez strony i arbitrów uczestniczących w postępowaniu arbitrażowym (art. 1192 § 1 zd. 2 KPC). W odniesieniu do zakresu pomocy sądowej udzielanej przez sąd powszechny sądowi polubownemu wskazuje się w piśmiennictwie na możliwość stosowania przez sąd państwowy środków przymusu w stosunku do świadków, biegłych i stron, czyli stosowanie takich środków, których nie może podejmować sąd polubowny²¹. Podobnie podnosi się w piśmiennictwie, iż sąd państwowy może przyjść z pomocą sądowi polubownemu, w sytuacji potrzeby zwrócenia się z pytaniem prejudycjalnym do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w zakresie koniecznej do rozstrzygnięcia sporu interpretacji przepisów prawa unijnego²². Względem jednak dokonywania interpretacji regulacji unijnych w ramach procedury prejudycjalnej wskazuje się na konieczny związek przedmiotowej wykładni prawa z rozstrzygnięciem sądu państwowego i stąd wskazywane są również wątpliwości w zakresie formułowania pytania przez sąd polubowny za pośrednictwem sądu państwowego²³. Zasadniczo jednak przy wykluczeniu możliwości bezpośredniego zwrócenia się sądu polubownego o interpretację prawa unijnego dopuszcza się uruchomienie procedury prejudycjalnej w ramach realizacji czynności kontrolnych sądownictwa państwowego nad sądownictwem polubownym²⁴.

Wzajemne relacje między postępowaniami sądowym i arbitrażowym wynikają z dopuszczalności zabezpieczenia roszczeń dochodzonych przed sądem polubownym w ramach postępowania prowadzonego przed sądem państwowym. Zgodnie z przepisem art. 1166 KPC poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego nie wyłącza możliwości zabezpieczenia roszczeń w ramach postępowania zabezpieczającego prowadzonego przed sądem państwowym. W ramach więc sytuacji przewidzianej w powołanym przepisie strona może wystąpić do sądu państwowego z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia zarówno przed wszczęciem postępowania przed sądem polubownym, jak też w toku prowadzenia postępowania arbitrażowego. Możliwość uzyskania zabezpieczenia w ramach postępowania przed sądem państwowym ma przy tym istotne znaczenie w sytuacji, gdy sąd polubowny jeszcze się nie ukonstytuował i nie ma możliwości procedowania w tym zakresie przed sądem polubownym. Dodać przy tym należy, iż do prowadzenia postępowania w przed-

²¹ Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 242.

²² Tamże, s. 243.

²³ M. Szpunar, *Sądownictwo polubowne wobec prawa konkurencji Wspólnoty Europejskiej*, [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005, s. 506.

²⁴ Por. uzasadnienie wyroku Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 23.03.1982 r., C-102/81 *Nordsee Deutsche Hochseefischerei GmbH v Reederei Mond Hochseefischerei Nordstern AG & Co. KG and Reederei Friedrich Busse Hochseefischerei Nordstern AG & Co. KG*, <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=102/81&td=ALL> [dostęp: 3.11.2015].

miocie zabezpieczenia przed sądem państwowym prowadzone będzie zgodnie z przepisami postępowania cywilnego (art. 730 i n. KPC).

Wyrazem szczególnych wzajemnych relacji sądownictwa polubownego względem sądownictwa państwowego pozostają zagadnienia kontroli sądownictwa państwowego nad sądownictwem polubownym realizowanej w ramach prowadzenia postępowań postarbitrażowych. Wskazanie właściwych granic kontrolnej ingerencji sądownictwa państwowego w czynności sądownictwa polubownego staje się zadaniem wyjątkowo trudnym, przy uwzględnieniu z jednej strony zasadności zapewnienia autonomii sądownictwa polubownego, a z drugiej strony konieczności realizacji przynajmniej częściowego nadzoru sprawowanego w ramach sądowego wymiaru sprawiedliwości. Słusznie się przy tym wskazuje, iż istotnym zagrożeniem nadmiernej ingerencji mogą okazać się propozycje zmian przepisów prowadzące do zwiększenia kontroli sądów państwowych nad sądami polubownymi oraz skutkujące faktycznym ograniczaniem autonomii woli przedsiębiorców w zakresie rozstrzygania sporów przed sądami polubownymi²⁵. Właściwym stwierdzeniem wydaje się zatem optymalne określenie granic kontrolnej ingerencji sądownictwa państwowego na zasadzie – tyle autonomii dla sądownictwa polubownego, ile to możliwe, i tyle kontroli nad sądownictwem polubownym, ile to konieczne²⁶.

Obowiązujące regulacje odnoszące się do postępowań postarbitrażowych obejmują przepisy dotyczące postępowania prowadzonego na skutek skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego (art. 1205-1211 KPC) oraz postępowania z wniosku o uznanie albo stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej (art. 1212-1217 KPC). W piśmiennictwie zgodnie przyjmuje się, iż wskazane postępowania mają na celu dokonanie weryfikacji prawidłowości wyroku sądu polubownego w ramach postępowania prowadzonego przed sądem państwowym²⁷ oraz stanowią formę kontroli sprawowanej przez sądy państwowe nad orzecznictwem sądów polubownych²⁸.

W odniesieniu do wskazanej trudności z określeniem granic kontrolnej ingerencji sądownictwa państwowego należy podzielić pogląd, iż kwestia kontroli sądownictwa polubownego w zakresie weryfikacji orzeczenia sądu polubownego stanowi złożoną i delikatną materię²⁹. Słusznie i zasadnie przyjmuje się zatem, iż ingerencję sądów państwowych w działalność sądownictwa polubownego należy oceniać w kategoriach naruszenia autonomii woli stron, której podporządkowane jest sądownictwo arbitrażowe³⁰. Wobec powyższego w pełni zasługuje na aprobatę stanowisko, iż kontrola sądu państwowego nie może sięgać zbyt głęboko, ponieważ wyrok sądu arbitrażowego jest orzeczeniem ostatecznym, a nadzór wykonywany przez sądy państwowe nie ma charakteru kontroli instancyjnej³¹.

²⁵ J. Okolski, *Arbitraż: wątpliwości i zastrzeżenia*, wywiad w „Rzeczpospolitej” z dnia 15.04.2005 r.

²⁶ Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 251.

²⁷ M. Łaszczuk, J. Szpara, [w:] *System prawa handlowego*, t. VIII: *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2010, s. 566 i n.

²⁸ T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy*, Warszawa 2008, s. 58-60.

²⁹ Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 264.

³⁰ T. Zbiegień, *Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego*, [w:] *Międzynarodowy i krajowy arbitraż handlowy u progu XXI wieku. Księga pamiątkowa dedykowana doktorowi habilitowanemu Tadeuszowi Szczurkowskiemu*, red. P. Nowaczyk, S. Pieckowski, J. Poczobut, A. Szumański i A. Tynel, Warszawa 2008, s. 302.

³¹ M. Zachariasiewicz, [w:] *Diagnoza arbitrażu. Funkcjonowanie prawa o arbitrażu i kierunki postulowanych zmian*, red. B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz, Wrocław 2014, s. 408.

W odniesieniu do merytorycznego rozstrzygnięcia sądu polubownego należy również wskazać, iż w postępowaniach postarbitrażowych sądy państwowe nie orzekają co do istoty sprawy, ograniczając zasadniczo kontrolę do kwestii proceduralnych i weryfikacji wyroku sądu arbitrażowego pod kątem ewentualnej sprzeczności z podstawowymi zasadami porządku prawnego. Nadużywanie zatem przez strony możliwości poddania wyroku sądu polubownego kontroli sprawowanej przez sąd państwowy koliduje z wyjątkowością prowadzenia postępowania postarbitrażowego, czyniąc z tegoż postępowania faktyczną instancyjną kontrolę prawidłowości orzeczenia sądu polubownego³². Postępowania postarbitrażowe powinny więc gwarantować możliwość wszczęcia procedury nadzorczej realizowanej w ramach rozpoznania nadzwyczajnych środków ochrony, z wyłączeniem traktowania czynności kontrolnych w kategoriach instancyjnej weryfikacji wyroku sądu polubownego czy też automatyzmu uruchamiania po wyroku sądu polubownego postępowania prowadzonego przed sądem państwowym. W odniesieniu do wyjątkowości prowadzenia postępowań postarbitrażowych należy przy tym w pełni podzielić pogląd wyrażony w uzasadnieniu jednego z wyroków Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej³³, iż kontrola orzeczeń arbitrażowych winna być realizowana w ograniczonym zakresie, a uchylanie lub odmowa uznania orzeczenia winna następować jedynie w szczególnych okolicznościach.

W odniesieniu do regulacji dotyczących postępowania prowadzonego na skutek skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego należy wskazać, iż skargę wnosi się do sądu apelacyjnego, na obszarze którego znajduje się sąd, który byłby właściwy do rozpoznania sprawy, co do zasady w terminie dwóch miesięcy od dnia doręczenia wyroku (art. 1208 § 1 KPC w nowym brzemieniu³⁴). Od wyroku wydanego w postępowaniu ze skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego przysługuje skarga kasacyjna, przy czym można także żądać wznowienia postępowania zakończonym prawomocnym wyrokiem w przedmiocie uchylenia wyroku sądu polubownego oraz stwierdzenia niezgodności z prawem prawomocnego wyroku wydanego w tym przedmiocie (art. 1208 § 3 KPC). W piśmiennictwie zgodnie przyjmuje się, iż przepisy dotyczące zasad prowadzenia postępowania wszczętego na skutek wniesienia skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego określają skargę o uchylenie wyroku jako wyłączny środek zaskarżenia wyroku arbitrażowego. Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego jest zatem jedynym środkiem kwestionowania zapadłego w toku postępowania arbitrażowego rozstrzygnięcia, bowiem od wyroku sądu polubownego nie przysługuje żaden inny środek odwoławczy do sądu państwowego³⁵. Należy przy tym wskazać, iż skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego ma szczególny charakter, bowiem zmierza do zmiany stanu prawnego ustalonego orzeczeniem sądu polubownego przez uchylenie ostatecznego (prawomocnego) wyroku tegoż sądu³⁶. Podkreślić przy tym należy, iż zgodnie z utrwalonym poglądem judykatury skarga ma charakter kasa-

³² T. Zbiegień, *Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego*, [w:] *Międzynarodowy i krajowy arbitraż handlowy...*, s. 299-300.

³³ Por. uzasadnienie wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 1.06.1999r., C-126/97, Info Curia case-law of the Court of Justice www.curia.europa.eu.

³⁴ Por. art. 1 pkt 18 ustawy z dnia 10.09.2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U.2015.1595).

³⁵ T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012, s. 811.

³⁶ Tamże, s. 814.

toryjny, bowiem sąd państwowy może wyrok sądu polubownego jedynie uchylić w całości lub w części albo skargę oddalić, a nie może natomiast wydać orzeczenia rozstrzygającego sprawę do meritum³⁷.

Wzajemne relacje sądownictwa państwowego do sądownictwa polubownego w ramach realizacji czynności kontrolnych prowadzonych na skutek wniesienia skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego zostały w bieżącym okresie częściowo znowelizowane ustawą z dnia 10 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów³⁸. Wprowadzone zmiany obejmują skrócenie do dwóch miesięcy terminu na wniesienie skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego, wprowadzenie jednoinstancyjności postępowań postarbitrażowych oraz zmianę konstrukcji skargi przez stosowanie do niej przepisów o postępowaniu apelacyjnym. Znowelizowane przepisy dotyczące procedowania w ramach postępowań postarbitrażowych ukształtowały zatem nowy model kontroli dokonywanej przez sąd państwowy nad orzecznictwem sądów polubownych przez wprowadzenie rozwiązań gwarantujących usprawnienie prowadzenia postępowań postarbitrażowych w celu między innymi ograniczenia niepewności wynikającej z nadmiernie wydłużonego procedowania w zakresie weryfikacji prawidłowości orzeczeń sądownictwa arbitrażowego. W ramach realizacji czynności kontrolnych na wyrokiem sądu polubownego w obowiązujących przepisach precyzyjnie określone zostały podstawy skargi wyszczególnione w zamkniętym katalogu przesłanek uchylenia wyroku sądu polubownego. Weryfikowane przez sąd państwowy nieprawidłowości sądu polubownego mogą zatem dotyczyć określonych w przepisach wadliwości względem zapisu na sąd polubowny zastrzeżeń dotyczących postępowania arbitrażowego, bądź sprzeczności skarżonego wyroku z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej (klauzula porządku publicznego). W ramach relacji sądownictwa państwowego i sądownictwa polubownego wskazana podstawa weryfikacji sprzeczności skarżonego wyroku z podstawowymi zasadami porządku prawnego służy ochronie porządku publicznego państwa w ramach kontroli orzeczenia pochodzącego od niepaństwowego organu sądowego, przy czym czynności kontrolne powinny być sprawowane w zakresie weryfikacji zarówno zachowania zasad i gwarancji procesowych, jak też materialnoprawnych zasad porządku prawnego.

Obowiązujące przepisy dotyczące prowadzenia postępowania o uznanie i stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej określają istotną zasadę zrównania mocy prawnej orzeczeń sądownictwa polubownego i sądownictwa państwowego. Zgodnie z tą zasadą przyznanie wyrokowi sądu polubownego lub ugodzie zawartej przed tym sądem mocy prawnej równej wyrokowi sądu państwowego i ugody przed tym sądem zawartej następuje pod warunkiem uznania wyroku sądu polubownego lub stwierdzeniu jego wykonalności przez sąd państwowy. Wskazać przy tym należy, iż postępowanie mające na celu uznanie wyroku sądu polubownego prowadzone jest w odniesieniu do orzeczeń, które ze względu na swą treść nie podlegają wykonaniu, natomiast względem wyroku nadającego się do wykonania w drodze egzekucji prowadzone jest postępowanie o stwierdzenie wykonalności przez nadanie klauzuli wykonalno-

³⁷ Por. uzasadnienia wyroków Sądu Najwyższego z dnia 6.01.1961 r., 2 Cr 532/59, PiP 1962, nr 2, s. 346 oraz z dnia 13.12.1967 r., I CR 445/67, OSNCP 1968, nr 8-9, poz. 149.

³⁸ Por. przepisy ustawy z dnia 10.09.2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U.2015.1595).

ści. Również w odniesieniu do tych regulacji wprowadzone zostały istotne zmiany ustawą z dnia 10 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów³⁹ w zakresie ustalenia ogólnej właściwości sądu apelacyjnego w postępowaniu o uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej oraz podobnie jak w odniesieniu do postępowania prowadzonego w zakresie skargi o uchylene wyroku sądu polubownego przewidziano realizację czynności kontrolnych przy stosowaniu przepisów o postępowaniu apelacyjnym. Wyrazem ukształtowania wzajemnych relacji sądownictwa państwowego i sądownictwa polubownego stała się modyfikacja względem dotychczas obowiązujących przepisów sposobu realizacji czynności w ramach prowadzonego postępowania o uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego przez wprowadzenie rozwiązania korespondującego z postępowaniem o nadawanie klauzuli wykonalności orzeczeniom sądów państw obcych oraz rozpoznawania wniosku o uznanie takiego orzeczenia. Znowelizowane regulacje mają na celu zarówno usprawnienie procedur kontroli wyroku sądu polubownego przez sądy państwowe, jak też troskę o jakość i jednolitość orzecznictwa sądów apelacyjnych prowadzących postępowania postarbitrażowe.

W zakresie realizacji czynności kontrolnych sądu państwowego w postępowaniu o uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej należy podkreślić wyłączenie kompetencji do merytorycznego badania wyroku, przy rozróżnieniu przesłanek odmowy uznania albo stwierdzenia wykonalności odpowiednio krajowego i zagranicznego wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej. Należy przy tym podkreślić, iż zgodnie z utrwalonymi poglądami judykatury sąd państwowy, rozpoznając wniosek o uznanie albo stwierdzenie wykonalności, nie jest uprawniony do oceny, czy roszczenie objęte wyrokiem sądu polubownego lub ugodą w ogóle istnieje, czy też wygasło na skutek potrącenia, zapłaty czy też się przedawniło⁴⁰.

3. ZAKOŃCZENIE – NOWA JAKOŚĆ ROZSTRZYGANIA I ROZWIĄZYWANIA SPORÓW

W wielu systemach prawnych podejmowane są inicjatywy mające na celu ograniczenie powszechnie eksponowanego monopolu sądownictwa państwowego, w szczególności przez podejmowanie próby ugodowego rozwiązania sporu, jak też przez możliwość kierowania sporów pod rozstrzygnięcie sądownictwa polubownego. W ramach zmieniającej się kultury prawnej coraz częściej promowane są otwartość na dialog i kompromis, skutecznie prowadzące do rozwiązywania konfliktów, również przez propozycje rozstrzygnięć w ramach sądownictwa polubownego. Postawy tolerancji, dialogu, współpracy i współdziałania w długofalowej perspektywie oraz zaangażowanie i partycypacja w polubownych sposobach rozstrzygania konfliktów mają niewątpliwie istotny wpływ na budowanie społeczeństwa obywatelskiego i kształtowanie nowej kultury prawnej⁴¹.

Sądownictwo polubowne i inne alternatywne metody rozwiązywania sporów niewąt-

³⁹ Por. przepisy ustawy z dnia 10.09.2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U.2015.1595).

⁴⁰ Por. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 5.09.1967 r., I CZ 20/67, OSNCP 1969, nr 2, poz. 31.

⁴¹ A. Wąsowska, *Mediacja z korzyścią dla przedsiębiorców, prawników i społeczeństwa obywatelskiego*, „Prawo Europejskie w Praktyce” 2015, nr 11, s. 90.

pliwie powinny stanowić istotne uzupełnienie sądownictwa państwowego. W ramach koncepcji uzupełniania sprawowania sądowego wymiaru sprawiedliwości warto zastanowić się nad odważnym stwierdzeniem, iż w pluralistycznym społeczeństwie musi istnieć również pluralizm form wymiaru sprawiedliwości, gwarantujący nie tylko formalną, ale faktyczną możliwość wyboru między różnymi sposobami rozwiązywania konfliktów, w tym również w odniesieniu do działających w warunkach konkurencyjnych sądów⁴².

Ewolucja antycypacji w zakresie rozstrzygania sporów, korespondująca ze zmieniającym się otoczeniem sądowego wymiaru sprawiedliwości oraz progresem kultury prawnej obywateli, wymaga również zmiany przekonań i postaw wszystkich uczestników szeroko rozumianego obrotu cywilnoprawnego, w tym przede wszystkim w zakresie eliminowania przyzwyczajenia kierowania wszelkich spraw automatycznie na drogę postępowania sądowego. Zalecana i pożądana wydaje się przy tym zmiana mentalności obsługi prawnej skłonnej do preferowania sądowej konfrontacji zamiast wykorzystywania polubownych metod rozwiązywania i rozstrzygania sporów. Arbitraż może i powinien być promowany jako opcja dla uczciwych przedsiębiorców, którzy, dokonując zapisu na sąd polubowny, korzystają z najszerszej rozumianej autonomii woli stron, obejmującej nie tylko proces zawierania i wykonywania zobowiązań, ale także fazę rozstrzygania konfliktów. W odniesieniu do obowiązujących regulacji prawnych oraz istniejących uwarunkowań ustrojowo-gospodarczych arbitraż może również być postrzegany jako instrument przestrzegania zasad *fair play* odpowiadających wysokiej kulturze prawnej społeczeństw państw demokratycznych⁴³ oraz jako swoiste forum dla dżentelmenów, współdziałających w toku postępowania arbitrażowego i poddających się dobrowolnie rozwiązaniu sporu rozstrzygnięciem zaproponowanym przez arbitrow⁴⁴. Odzwierciedlony w umowie arbitrażowej zgodny zamiar rozstrzygnięcia konfliktu oraz wyjątkowe możliwości partycypacji stron w prowadzonym postępowaniu arbitrażowym stanowią o nowej treści kultury i świadomości prawnej obywateli oraz kreowaniu nowoczesnych wzajemnych relacji stron szeroko rozumianych stosunków cywilnoprawnych. Zapis na sąd polubowny, realizacja postępowania arbitrażowego i rozstrzygnięcie sporu w ramach sądownictwa polubownego mogą i powinny zatem stanowić nową jakość w zakresie wymierzania sprawiedliwości.

Bibliografia

Literatura:

Błaszczak Ł., *Alternatywne formy rozwiązywania sporów – analiza zjawiska na tle prawa polskiego*, [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr postępowania cywilnego w Zakopanem (7-9.10.2005 r.)*, red. I. Ratusińska, Kraków 2006.

Błaszczak Ł., Ludwik M., *Sądownictwo polubowne (arbitraż)*, Warszawa 2007.

Ereciński T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012.

Ereciński T., Weitz K., *Sąd arbitrażowy*, Warszawa 2008.

⁴² L. Morawski, *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, PiP 1993, z. 1 s. 23.

⁴³ Tamże, s. 14.

⁴⁴ T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy*, Warszawa 2008, s. 13.

Gmurzyńska E., *Mediacja w Stanach Zjednoczonych. Rola prawników*, [w:] *Alternatywne formy rozwiązywania sporów. Przegląd zagadnień*, Warszawa 2003.

Jakubecki A., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2013.

Korybski A., *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA*, Lublin 1993.

Łaszczuk M., Szpara J., [w:] *System prawa handlowego*, t. VIII: *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2010.

Morawski L., *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, PiP 1993, z. 1.

Morek R., *ADR w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2004.

Okolski J., *Arbitraż: wątpliwości i zastrzeżenia*, wywiad w „Rzeczpospolitej” z dnia 15.04.2005 r.

Szpunar M., *Sądownictwo polubowne wobec prawa konkurencji Wspólnoty Europejskiej*, [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005.

Wąsowska A., *Mediacja z korzyścią dla przedsiębiorców, prawników i społeczeństwa obywatelskiego*, „Prawo Europejskie w Praktyce” 2015, nr 11.

Zachariasiewicz M., [w:] *Diagnoza arbitrażu. Funkcjonowanie prawa o arbitrażu i kierunki postulowanych zmian*, red. B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz, Wrocław 2014.

Zbiegień T., *Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego*, [w:] *Międzynarodowy i krajowy arbitraż handlowy u progu XXI wieku. Księga pamiątkowa dedykowana doktorowi habilitowanemu Tadeuszowi Szczurskiemu*, red. P. Nowaczyk, S. Pieckowski, J. Poczobut, A. Szumański, A. Tyneł, Warszawa 2008.

Wykaz źródeł prawa i orzecznictwa:

Ustawa z dnia 10.09.2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U.2015.1595).

Ustawa z dnia 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2014.101, tekst jedn., ze zm.).

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11.07.2001 r., V CKN 379/00, System Informacji Prawnej Legalis.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11.10.2001 r., IV CKN 139/01, System Informacji Prawnej Legalis.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5.09.1967 r., I CZ 20/67, OSNCP 1969, nr 2, poz. 31.

Wyrok Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 23.03.1982 r., C-102/81 Nordsee Deutsche Hochseefischerei GmbH v Reederei Mond Hochseefischerei Nordstern AG & Co. KG and Reederei Friedrich Busse Hochseefischerei Nordstern AG & Co. KG, <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=102/81&td=ALL> [dostęp 3.11.2015].

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 8.05.2015 r., I ACa 255/15, System Informacji Prawnej LEX nr 1733701.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13.12.1967 r., I CR 445/67, OSNCP 1968, nr 8-9, poz. 149.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6.01.1961 r., 2 Cr 532/59, PiP 1962, nr 2, s. 346.

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 1.06.1999 r., C-126/97, Info Curia case-law of the Court of Justice www.curia.europa.eu.